

Hauard Zin
Nardna istorija Sjedinjenih Američkih Država

v|b|z BEOGRAD

v|b|z

biblioteka
AMBRROZIJA

knjiga 27.

Hauard Zin
Narodna istorija Sjedinjenih Američkih Država

izvršni izdavač:
V.B.Z. d.o.o., Beograd
11040 Beograd, Bulevar vojvode Mišića 17/III
tel/fax: +381 11 3691 549, 3691 097
e-mail: office@vzb.rs

za izdavača:
Mile Tomić
Boško Zatezalo

za suizdavača:
Boško Zatezalo
V.B.Z. d.o.o., Zagreb
10010 Zagreb, Dračevićka 12
tel: +385 (0)1 6235 419, fax: +385 (0)1 6235 418
e-mail: info@vzb.hr
www.vbz.hr

urednik knjige:
Mile Tomić

lektura i korektura:
Gordana Stojšin

grafička priprema:
V.B.Z. studio, Zagreb

štampa:
?????

Howard
Zinn
**Narodna
istorija
Sjedinjenih
Američkih
Država**

Od 1492. do danas

s engleskoga preveo:
Snježan Hasnaš

redaktor za srpsko izdanje:
Mirko Bižić

v|b|z

biblioteka
AMBROZIJA

knjiga 27.

naslov originala:

Howard Zinn
A PEOPLE'S HISTORY OF THE UNITED STATES

copyright © 1980, 1995, 1998, 1999, 2003 by Howard Zinn
All rights reserved.

copyright © 2013. za srpsko izdanje:
V.B.Z. d.o.o.
Beograd

CIP — Каталогизacija y публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
COBISS.SR-ID ?????????

ISBN: 978-86-7998-???-?

Za Nou, Džordžiju, Serenu, Nošon,
Vila – i njihovu generaciju

sadržaj:

9	Predgovor Istoričar koga obožavaju ili mrze
17	Zahvalnice
9	01. Kolumbo, Indijanci i ljudski napredak
42	02. Iscrtavanje rasne barijere
59	03. Osobe podmukle i podle naravi
80	04. Tiranija je tiranija
98	05. Neka vrsta revolucije
125	06. Intimno ugnjetene
148	07. Dokle trava raste ili voda teče
173	08. Ništa ne zauzimamo osvajanjem, hvala bogu
195	09. Ropstvo bez poniznosti, emancipacija bez slobode
238	10. Drugi građanski rat
328	12. Imperija i ljudi
353	13. Socijalistički izazov
393	14. Rat je zdravlje države
412	15. Samopomoć u teškim vremenima
445	16. Narodni rat?

484	17. »Ili ipak eksplodira?«
511	18. Nemoguća pobeda: Vijetnam
547	19. Iznenadenja
587	20. Sedamdesete: Pod kontrolom?
610	21. Karter-Regan-Buš: Dvostranački konsenzus
651	22. Nespominjani otpor
683	23. Nadolazeća pobuna čuvara
694	24. Klintonovo predsednikovanje
729	25. Izbori iz 2000. i »Rat protiv terorizma«
738	Zaključna reč
744	Bibliografija
767	Indeks
791	O autoru

Predgovor

Istoričar koga obožavaju ili mrže

MET DEJMON, koji je posle postao holivudska zvezda, bio je učenik petog razreda kada je u školu odneo »Narodnu istoriju Sjedinjenih Američkih Država« Hauarda Zina. Hteo je da dokaže učiteljici da proslava Dana Kristofora Kolumba 12. oktobra, a ona se slavi u više zemalja zapadne hemisfere, ne sme da bude obeležavana. U svega nekoliko godina od Kolumbovog dolaska u Novi svet, nekoliko miliona Indijanaca je nestalo zbog ropstva i bolesti, ili je ubijeno u ratovima. Mnoge istorijske knjige govore o žrtvama, ali retke su bile one koje su stradanja i ubistva, patnje i prevare, sudbinu siromašnih, slabih i ugnjetavanih, postavljale u središte svog narativa. Hauard Zin učinio je upravo to: neugodne činjenice nije zakopavao u moru drugih, nije ih ignorisao, a još manje lagao o onome što se dogodilo. Štaviše, ponekad je verovatno prenaplašavao takvu vrstu informacija, jasno priznajući da je izbor onoga o čemu se govori i načina na koji se tematici pristupa uvek ideološki. Kada neko naglašava kako je Kolumbo vešt ili hrabar pomorac, čini ideološki izbor informacija nastojeći da opravda nešto drugo. Zin je u svojim tekstovima odbijao da opravdava ubistva u ime napretka, da opravdava poteze onih koji su vodili države, a skrivali su se iza viših interesa koje, ionako, uvek neko određuje. Takvo gledanje na svet do ove uticajne knjige u sintezama američke istorije nije bilo često, a ni danas nije opšteprihvaćeno. Još manje je to slučaj s nekim drugim historiografijama. Zin jeste incidentan, radikaln, ali nelagodu može proizvesti samo kod onih koji imaju nečistu savest, koji se boje ili ne mogu hrabro i slobodno da misle.

Slavni glumac Met Dejmon odrastao je u Zinovom komšiluku. U filmu *Dobri Vil Hunting*, za koji je pisao scenario, ali takođe u njemu i glumio genijalnog mladića koji je ipak samo čistač na Masačusetskom institutu tehnologije, Dejmon komentariše izbor knjiga u kancelariji psihijatra kog glumi Robin Vilijams. Čitajte Zinovu »Narodnu istoriju SAD«, »oboriće vas na dupe«, govori Dejmon. Hauard Zin živeo je u Oberndejlu, nedaleko od Bostona. Dejmon je posle posudio i glas na jednom od čitanja delova

Narodne istorije SAD u brodvejskim pozorištima. Na taj je način Zin s bestselerom koji se prodao u stotinama hiljada primeraka hteo da dopre do još šireg kruga ljudi i populariše istoriju kako ju je on video. Zina su spominjali i u crtanim serijalima poput »Simpsona«, serijama »Sopranosi«, različitim pop-pesmama. Huard Zin je postao istoričar koga se obožavali ili mrzeli. Bio je izvanredan, živ, predavač. Duhovitost na vlastiti račun, pomalo potcenjivački stav, koji je verovatno posledica porekla, skroman i otvoren, upozoravao je na nelogičnosti u službenim verzijama istorije. Bio je naučnik i aktivista koji nikoga nije ostavljao ravnodušnim, od junaka crtača do, naročito, krajnje konzervativnih krugova u SAD-u. Krajnje konzervativni publicisti i danas besne jer je Zin popularan, čitan, prilagođavan različitim medijima. »Antiameričkog marksistu«, kako su ga neki zvali, citirali su na mnogim univerzitetima, ali ne više samo istoričari, nego i stručnjaci za odnose između polova, ekonomiju itd.

Zinova akademska karijera započela je 1956. godine kada je počeo da predaje na slavnom koledžu za Amerikanke afričkog porekla Spelman koledžu u Atlanti. Tamo je stekao naročiti senzibilitet za položaj Afroamerikanaca. S vremenom je dobio stalnu poziciju, postao šef odseka za istoriju, ali ga je svejedno zbog insubordinacije otpustio prvi crnac na mestu predsednika Spelman koledža. Od 1964. do 1988., Huard Zin predavao je na Bostonskom univerzitetu, jednom od važnih središta visokog obrazovanja u državi Masačusets koja ima najviše uspešnih univerziteta u SAD-u. Predavao je i u Parizu, bio fulbrajtovac na Univerzitetu u Bolonji, verovatno za njega najprijetnijem – crvenom – Italijanskom gradu. I posle je izjavljivao kako bi, da slučajno mora napustiti SAD, verovatno otišao da živi u Italiji. Poslednje predavanje u karijeri završio je nešto pre vremena jer je želeo da se pridruži demonstracijama, pozvavši i studente da ga slede. Na univerzitetu se godinama sukobljavao sa rektorom. Prikupljao je glasove za njegovu smenu, a ovaj ga je nazivao »otrovom akademije«. »Ne možeš da budeš neutralan u vozu koji se kreće«, naslovio je knjigu sećanja, prema rečenici s kojom je običavao da započne nastavu sa svakom novom generacijom studenata. *Ovo neće biti neutralno predavanje*, bila bi jedna od idućih rečenica. U svetu gde deca umiru od gladi, gde se vode ratovi, a predvidljivi trendovi ne nude nadu, niko ne može biti suzdržan. *Gledate li na istoriju iz perspektive pobijenih i ranjenih*, to je nešto sasvim drugo, govorio je, dodajući kako njegova priča zato nije, a on i ne želi da bude, »nepristrasna«, već pristrasna i ispričana kroz prizmu onih koji su bili slabi i siromašni.

Kad je Zin u četiri hiljade primeraka objavio sintezu američke istorije koja u veliku priču ne samo da je uvela feministkinje, abolicioniste,

radnike i borce za ljudska prava, nego im je dala i glavnu reč, bilo je to veliko iznenađenje. Zastupao je tezu da je upravo rat najunosnija američka industrija, da se i borba protiv ropstva vodila zbog profita, želje da se jedan model eksploatacije zameni onim profitabilnijim. Bez kompromisa je pisao kako je predsednik Abraham Linkoln u predizbornim govorima umeo da se izjašnjava u prilog ropstva i rasne segregacije. Smatrao je kako je Veliki rat trebao američkoj privredi da bi se da se nametnula na međunarodnom tržištu. Danas je sličnih knjiga ili pogleda kudikamo više i to jednim delom jeste velika zasluga Hauarda Zina. Sa takvim stavovima naravno da nije mogao biti popularan u establišmentu, ali je pažnju javnosti i medija izazivao neprestano.

Tek mali deo onoga što je opisao u »Narodnoj istoriji SAD« Zin je temeljio na vlastitim istraživanjima. Mnogo je posuđivao od drugih kolega, otkrivajući šta se događalo među različitim klasama, rasama i rodovima, kako se ideal slobode i pravednosti i američki san ostvarivao pre svega za one koji svoje ogromno bogatstvo ni sa kim nisu delili. U svemu je najvažnije bilo lično iskustvo dečaka iz ruske jevrejske, radničke, imigrantske porodice. Bar micva je bila poslednja verska ceremonija u kojoj je učestvovao. Čitao je Aptonu Sinklera, Čarlsa Dikensa, Langstona Hjuza, Džona Štajnbeka, slušao je pevača Pola Robsona, ali njihov uticaj na kasneg istoričara nije bio presudan. Sa sedamnaest godina je učestvovao u miroljubivim demonstracijama Narodnog fronta na Tajms Skveru u Njujorku, ali ih je policija na konjima rasterala. Zin je tada dobio udarac po glavi, ostao je bez svesti, a kada se probudio, kako je sam govorio, bio je drugačiji čovek. Borba za prava radnika, prava na slobodu govora, ne mogu se uzimati zdravo za gotovo čak ni u Njujorku. U vojsku se dobrovoljno prijavio 1943. godine, a do tada je radio u brodogradilištu. Postao je član posade bombardera B-17. Uništenje nacističke Nemačke bila je obaveza, bio je to rat u kome je bilo nečeg moralnog, pa je osećao tihi ponos zbog mogućnosti da svemu da vlastiti obol. Bombardovali su i nakon što je rat zapravo završen, gađalo se i napalmom mada su nacističke trupe već položile oružje, bombardovalo se iz velikih visina bez razmišljanja o posledicama za one na tlu. O ratu je na takav način počeo da misli tek kasnije. Tada je na posebno mesto odložio ratne karte i fotografije, navigacijske dnevnike i odlikovanja i napisao: »Nikad više.« Učestvovanje u ratu protiv nacizma osiguralo mu je mogućnost da iskoristi *Dž. I. bil of rajts*, paket zakona koji se brinuo za ratne veterane posle završetka rata i ode na studije na Njujorški univerzitet. Doktorirao je na univerzitetu Kolumbija.

Sjedinjene Države, smatrao je, nikada nisu razlučile da svaki rat i svaki neprijatelj kog su imale nije Hitler, da opravdavanje upotrebe sile i kada za to nije bilo preke potrebe ili moralnog opravdanja nije pravedno. Ratovi ne rešavaju probleme, samo ih produžavaju. Ratove nikada i niko ne sme opravdavati, već ratovati treba za mir i pravdu. Istoričari ne smeju samo da objavljuju svoje radove dok drugi ginu. Zato je očigledno da je predsednika Teodora Ruzvelta koji je voleo rat i čestitao oficirima američke vojske nakon pokolja kojim je okončana pobuna Emilija Aginalda na Filipinima, prezirao. Voleo je pisca Marka Tvena, koji je s ironijom i podsmehom gledao na američka osvajanja. Najvažnijim predsednikom je smatrao Franklina D. Ruzvelta. Ako se Zinovo delo posmatra kroz takve naočare, onda ga je lakše razumeti, mada to ne znači da se može dokraja švatiti zašto u ratovima na jugoistoku Evrope sukob u Hrvatskoj uopšte ne spominje, a Bosnu i Hercegovinu suviše olako elaborira jednostavnom i ne sasvim istinitom tvrdnjom kako su: »... Hrvati masakrirali Srbe, a Srbi Hrvate i Muslimane.« »NPSAD« je na kraju najbolje objasnio prve vekove istorije SAD-a.

Zin je preminuo u 87. godini, plivajući na jednoj plaži u Kaliforniji početkom 2010. godine. *Njujork Tajms* u tom trenutku navodno nije imao ni pripremljen testament. Za jedan broj ljudi on je bio neka vrsta historiografskog Noama Čomskog. Za Naomi Klajn bio je omiljeni učitelj. Novinar Klod Siton je još početkom šezdesetih godina naveo kako je Zin neobjektivan kao pamfletista pred izbore. Artur M. Šlezinger Mlađi zvao ga je polemičarom a ne istoričarom. Neki su mislili da je bio izvanredan kada je ulazio u detalje kako bi argumentovao vlastitu tezu, ali to ga nije činilo dobrim autorom istorijske sinteze, jer je previše podrazumevao da se neke stvari znaju, nedovoljno naglašavao ono što mu nije bilo zanimljivo. Konzervativni mediji smatrali su da je tražio alternativu i drugi pogled čak i kada je druga strana bila apsurdna ili nevažna. Neke njegove kolege su smatrale da je previše govorio o klasnoj borbi, tražeći u potezima političke elite samo negativnosti, bez pravog osećaja za vreme i međuodnose u društvu. Insistiranje na onom što je po njegovom sudu pravedno, a da se događaji ne posmatraju u istorijskom kontekstu, najčešće je spominjano kod onih dobronamernih kritičara. Da li je, najzad, moguće da se slika prošlog vremena opisuje a da se na jednak način ne pristupi konzervativnim stavovima? Da li je moguće američko učestvovanje u Drugom svetskom ratu tumačiti pre svega kroz one koji se u to vreme protive ratovanju? Zašto ne objašnjava kako je moguće da je SAD i dalje najpoželjnije društvo za život, bez obzira na to što su mnogi bez zdravstvene zaštite ili se vraćaju u zemlje porekla? Zlonamerniji kritičari smatrali su da njegova knjiga ne tumači ili

uči istoriji, nego je samo jedna velika Roršahova mrlja koja pokazuje šta o prošlosti misli sam Zin.

Hauard Zin bio je agiln i glasan kritičar rata u Vijetnamu. Protestovao je i bio hapšen zbog remećenja javnog reda i mira. *Ali mira nema! Hapšeni smo zapravo jer smo remetili rat!* govorio je kasnije. Žestoko je kritikovao Ronalda Regana, a pred kraj života predsednika Džordža Buša Mlađeg, kao i sistem u kom je moguće da predsednik dobije manje od polovine glasova ljudi koji su izašli na izbore, ali svejedno osvoji celokupnu vlast. Nakon što je američka intervencija u Iraku krajem 2011. završena, kritika napada na objekte u Iraku gde su se nalazili »sumnjivci«, a koji su često bili žene i deca, verovatno će dobiti na težini. U SAD-u se osumnjičeni ne ubijaju. Zato je kritikovao kada je američki novinar CBS-a Den Rader tokom *Pustinjske oluje I* javljao kako: *Možemo biti sigurni da će Sadam Husein ove žrtve iskoristiti za vlastitu propagandu*, a da se nije postavilo pitanje ko je te ljude ubio i sa kojim razlogom. Kritikovanje SAD, aktivizam, protesti, bilo zbog rasizma ili ratova koje su SAD vodile, bio je jedan od razloga zašto je Zin hto da napiše knjigu kao što je »Narodna istorija SAD«.

Na hrvatskom jeziku prvi pregled istorije SAD Andrea Moroa (*Istorija SAD 1492-1954*, Naprijed) objavljen je 1960. godine. Potom je 1996. štampan rukopis Čarlsa Selersa (*Istorija SAD*, Barbat 1996.). Osim toga, na tada zajedničkom tržištu SFRJ-a pojavila se i velika knjiga Henrija Bamforda Parksa *Istorija SAD* (Rad, Beograd 1985.). Gotovo je paradoksalno kako je mali broj objavljenih naslova na tu temu, tim više što su američke sinteze uvek odlazile dalje, unosile najnovije podatke, što ih je bilo puno, što su Amerikanci bili važni i prisutni. Prazninu je delom popunjavala brošura *Američka istorija: kratki prikaz* koju je tadašnja Informativna agencija SAD objavila i na hrvatskom jeziku. Neke druge knjige iz Amerike i o Americi objavljuvane su ipak vrlo brzo, pa i naširoko distribuisane. Memoari Henrija Kisindžera, koje su prevela dvojica novinara *Vjesnika*, posle visoki diplomati Rpublike Hrvatske, objavljeni su i prodavani i na kioscima, gotovo odmah kad su se pojavili u SAD. Štampane su i posebne, brzo napisane knjige, kada je ubijen Kenedi, ili ostavku dao predsednik Ričard Nikson. Amerika je kontinent, vek posle Drugog svetskog rata nazivan je američkim, SAD su sve do početka 21. veka bile nedodirljiv, najvažniji politički faktor u svetu, ali interesa ili volje za ovakvim naslovima nije bilo. Čudi i kako Zin nije ranije preveden, mada stavovi koje je imao o ratu na prostoru bivše Jugoslavije za neke svakako nisu bii podsticajni. Koji god bili razlozi, važno je da ova knjiga dolazi na naše naučno tržište, jer Zin je postao opšte mesto,

tekst koji se ne može zaobići ako se želi raspravljati o historiografiji SAD, ako se uopšte želi razumeti moderna Amerika.

Socijalna istorija, istorija preduzetnika, žena, manjina, zemljoradnika, u Hrvatskoj je u poslednjih tridesetak godina gotovo pa nestala. Pogled koji je toliko dugo dominirao morao bi se ponovo pridružiti velikim nacionalnim temama i ličnostima i u tome smislu Zin bi mogao da ima važnu ulogu. Međutim, najvažniji doprinos Hauarda Zina morao bi biti u nečemu drugom. Zin u određenom smislu pokazuje ono najbolje što Amerika jeste, pokazuje kako se kritički, s najvažnijih katedri u zemlji, može govoriti o domovini, kako bi se ukazalo na ono što je bilo loše ili dala kompleksnija slika onoga što se dešavalo. Brisanje istorija, prećutkivanje onoga što se dogodilo, trajno je, još od »damnatio memoriae« u Rimskom carstvu, sve do Staljinovih retuširanih fotografija ili pojava u Republici Hrvatskoj kada su brisane, uništavane ili zaboravljane mnoge istorijske ličnosti, spomenici ili simboli vezani uz pojedina razdoblja naše prošlosti. Zin zato podstiče na razmišljanje. Ne stidi se ličnosti koje su mu bile inspiracija, ne uzdržava se da navede kako je objektivnost bez zauzimanja stava smiješna i nemoguća.

Sve bi to mogla biti poruka javnosti, pa i jednom delu istoričara, koji neprestano tvrde da mogu biti i jesu objektivni, dok eto, oni drugi, koji ne misle kao oni, to nisu. Zin neprestano dokazuje kako ne postoje činjenice nezavisne od interpretacije, bilo da se govori o Džonu F. Kenediju, rasnom pitanju u Americi ili Domovinskom ratu u Hrvatskoj. Zin bi u opisu ratova devedesetih godina 20. veka gledao na one koji su bili u hotelima kao izbeglice ili ubijeni u Borovu. Vladavinu HDZ-a u Hrvatskoj početkom 21. stoleća gledao bi ne kroz približavanje EU, već kroz sudbinu radnica propale firme Kamensko ili Fabrike duvana Zagreb. Zin ne veruje pozivanjima na nacionalne interese ili nacionalnu sigurnost, jer je svestan da takve argumente uvek zbog vlastitih interesa i želja, definišu predstavnici političke elite.

Odlično bi bilo kada bi Hauard Zin ovom knjigom pozitivno šokirao i pogurao Hrvate da se pogledaju sa druge, kritične strane. Ono što bi se, nažalost, pre moglo dogoditi, jeste davanje argumenata onima koji su kritizirali Ameriku, kako su ustvari bili u pravu. Davno se već zaboravila hladnoratovska podela, a Hrvati su uglavnom uvek u potrazi za nepodopštinama drugih, koje, naravno, nikada ne vide kod sebe. Ako ih i vide, onda ih opravdavaju poređenjem sa onim što su radili drugi. Tako se pravi dvostruka greška jer se stvari teško mogu upoređivati, jer pravila za jedne ne vrede nužno i za druge. U isto vreme, trebalo bi razumeti da je upravo zbog ogromne

subjektivnosti sa kojom gledamo na sve što je prošlo, kudikamo važnije znati kritički razmišljati, postavljati prava pitanja, razbijati predrasude.

Oni koji istoriju vide kao nacionalnu mitologiju sa zadatkom glorifikovanja pojedinih istorijskih ličnosti, ovom knjigom neće biti zadovoljni. Doduše, baš oni koji tako gledaju na hrvatsku istoriju, druge nacije najčešće sasvim drugačije procenjuju. Takvi će biti sretni zbog kritike mnogo čega što se u Americi događalo. Oni koji o onome što čitaju uvek kritički promišljaju, koji SAD mogu kritikovati, ali su spremni da priznaju kako je još uvek reč o jednom od najuspješnijih delova čovečanstva, takođe će biti bogato nagrađeni ako pročitaju Zinovu knjigu. Hauerd Zin i » Narodna istorija SAD« će zato mnogima biti zanimljivi, pa bi Zin i kod nas mogao da bude važan autor čija se knjiga odlično prodaje. Treba se samo nadati da će biti mnogo više onih koji će od njega povući oštromnost, sposobnost živog i zanimljivog pripovedanja, dobro argumentovanje vlastitih stavova, a ne tek kritiku Amerike, a da kroz iste naočare ne pokušaju da gledaju i društvo u kome su živeli njihovi preci i oni sami.

*Tvrtko Jakovina,
Odsek za istoriju Filozofskog
fakulteta Univerziteta u Zagrebu*

Zahvalnice

D V E M A M O J I M U R E D N I C A M A za njihovu neprocenjivu pomoć: Sintiji Merman iz *Harper & Roua* i Rozlin Zin;

Hju Van Disenu, iz *Harper Kolinsa*, za veliku pomoć i podršku tokom nastajanja ove knjige;

Riku Balkinu, mome neumornom i brižnom agentu i prijatelju;

Akvesasne Notsu, narodu Mohok, za odlomak iz poeme *Ile Abernejti*;

Dod, Mid & Kompani za odlomak iz »Mi nosimo masku« (*Ve Vear the Mask*) iz »Sabranih pesama Pola Lorensa Danbara« (*The Complete Poems of Paul Laurence Dunbar*);

Harper & Rou za »Incident« iz »Ovo gledište branim« (*On These I Stand*) Kauntija Kalena. Autorsko pravo pripada *Harper & Rou Pablišers, Ink*; 1953. produžila ga Ajda M. Kalen.

Alfred A. Knopf, Ink, za ulomak iz »Ja takođe« (*I, Too*) iz »Izabrane pesme Lengstona Hjuza« (*Selected Poems of Langston Hughes*);

Nju Trejlu, školskom godišnjaku iz 1953. Indijanske škole Feniks u Feniksu u Arizoni, za poemu » Nije to!« (*It Is Not!*);

Rendom Haus, Ink, za ulomak iz »Mural iz Avenije Lenoks« (*Lenox Avenue Mural*) iz »Panter i povodac: pesme našeg vremena Lengstona Hjuza« (*The Panther and the Laš: Poems of Our Time by Langston Hughes*);

Isti Siton, za njenu pesmu »Njen život« (*Her Life*) koja se prvi put pojavila u knjizi Edit Bliksilver »Žena iz američkog naroda« (*The Ethnic American Woman*), *Kendall/Hant Pablišing Kompani*, 1978.

Vorner Bros-u za izvod iz »Brate možeš li da uštediš neku paru?« (*Brother Can You Spare a Dime?*). Stihove napisao Džej Gomi, muziku komponovao E. J. Harburg. © 1932 *Vorner Bros. Ink*. Autorsko pravo obnovljeno. Sva prava zadržana. Korišćeno uz dopuštenje.

01. Kolumbo, Indijanci i ljudski napredak

M U Š K A R C I I Ž E N E I Z P L E M E N A A R A V A K , goli, smeđkastožuti i svi u čudu, izašli su iz svojih sela na ostrvske plaže i zaplivali kako bi izbliza pogledali neobično veliki brod. Kada su Kolumbo i njegovi mornari stigli na obalu, noseći mačeve i čudno govoreći, Aravaci su potrčali da bi ih pozdravili i doneli im hranu vodu, poklone. On je posle zapisao u svoj brodski dnevnik:

Donosili [su] nam papagaje, pamučne niti namotane u klupko, svoja koplja i mnogo drugih stvari i davali nam ih u zamenu za druge stvarčice koje smo mi davali njima, kao na primer staklene kuglice i zvončiče. Jednom rečju, sve su davali i uzimali dobre volje. ... Svi su veoma lepo građeni, vrlo lepog tela i prijatnog izgleda... Oružje ne nose, štaviše, i ne poznaju ga, jer sam im pokazao mačeve, a oni su ih uzimali za oštricu i iz neznanja su se mnogi na njih posekli. Uopšte nemaju gvožđe. Njihove sulice su nekakve šibe bez železa, a na vršku imaju riblji zub ili nešto drugo ... Mora da su dobri i domišljati sluge (str. 35) ... Sa pedesetak ljudi mogu [se] svi držati u pokornosti i možete sa njima da radite šta hoćete (str. 38).¹

Ti Aravaci sa Bahamskih ostrva u velikoj meri su ličili na Indijance na kontinentu, koji su bili izuzetni (evropski će posmatrači to uvek iznova govoriti) zbog svoje gostoljubivosti, svoje vere u deljenje. Takve se odlike nisu isticale u renesansnoj Evropi, kojom su dominirali papska religija, vladavina kraljeva i mahnjita težnja za novcem koja je obeležavala zapadnu civilizaciju i njenog prvog glasnika u Americi, Kristofora Kolumba. Kolumbo je napisao:

Čim sam stigao u zemlju Indiju, na prvo ostrvo koje sam pronašao, silom sam ugrabio nekoliko urođenika da kažu sve što znaju i daju mi informacije o svemu što postoji u tim predelima.

1

Iz dela Kristofor Kolumbo, *Putovanje u novi svet*, Brodski dnevnik / izveštaji / pisma i svedočanstva očevidaca, Naprijed, Zagreb 1992., str. 35. 36 i 38.

Informacija koju je Kolumbo najviše želeo bila je: gde je zlato? Kralja i kraljicu Španije ubedio je da finansiraju ekspediciju u te zemlje, očekivao je da će pronaći bogatstvo na drugoj strani Atlantika – Indiju i Aziju, zlato i začine. Zato što je kao i drugi obavешteni ljudi svog doba znao da je svet okrugao i da bi ploveći na zapad mogao da stigne do Dalekog istoka.

Španija se nedavno ujedinila kao jedna od novih modernih nacionalnih država, poput Francuske, Engleske i Portugalije. Njeno stanovništvo, većinom siromašni seljaci, radilo je za plemstvo koje je činilo dva posto populacije i posedovalo 95 posto zemlje. Španija se vezala uz Katoličku crkvu, prognala je sve Jevreje, oterala Mavare. Kao i druge zemlje toga modernog sveta, Španija je tražila zlato koje je postajalo novo obeležje bogatstva, korisnije od zemlje, jer se njime sve moglo kupiti.

U Aziji je, kako se mislilo, bilo zlata, a svakako i svile i začina, jer su Marko Polo i drugi donosili veličanstvene stvari sa svojih međukontinentalnih ekspedicija pre nekoliko vekova. No budući da su tada Turci osvojili Konstantinopolj i istačno Sredozemlje te nadzirali kopnene puteve do Azije, javila se potreba za morskim putem. Portugalski pomorci su radili na pronalaženju puta oko južnog vrha Afrike. Španija je odlučila da rizikuje dugu plovidbu preko nepoznatog okeana.

Kolumbu su zauzvrat za donošenje zlata i začina obećali deset posto profita, upravu nad novootkrivenim zemljama i slavu koja će ići uz novu titulu: admiral Okeanskog mora. On je bio trgovački činovnik iz italijanskog grada Đenove, honorarni tkač (sin veštog tkača) i profesionalni pomorac. Na put je krenuo sa tri jedrenjaka, od kojih je najveći bio *Santa Maria*, verovatno dug oko 30 metara, i s trideset devet članova posade.

Kolumbo nikada ne bi došao do Azije, koja je bila na hiljade milja dalje od onoga što je on izračunao zamišljajući jedan manji svet. Našao bi svoju propast na velikim morskim prostranstvima. Međutim, imao je sreće. Nakon jedne četvrtine toga puta naišao je na nepoznatu, neucrtanu zemlju koja je ležala između Evrope i Azije – na Ameriku. Bilo je to na početku oktobra 1492. i trideset i tri dana otkad je sa svojom posadom napustio Kanarska ostrva, pred atlantskom obalom Afrike. Tada su ugledali granje i pruće kako pluta po vodi. Videli su jata ptica. To su bili znakovi kopna. A onda je 12. oktobra mornar po imenu Rodrigo rano ujutro video kako mesečina obasjava belu peščanu plažu, na šta je uskliknuo. Prvi čovek koji ugleda kopno trebalo je doživotno da dobija godišnju penziju od 10.000 maravedija, međutim Rodrigo je nikada nije dobio.

Kolumbo je tvrdio da je on to svetlo opazio prethodne večeri. Nagradu je dobio on.

Tako su im, dok su se približavali kopnu, u susret došli Aravak Indijanci, plivajući prema njima kako bi ih pozdravili. Aravaci su živeli u seoskim komunama, imali su razvijenu poljoprivredu i uzgajali kukuruz, jam i kasavu. Mogli su da predu i tkaju, ali nisu imali konje ni životinje za rad. Nisu posedovali gvožđe, ali na ušima su nosili sitne zlatne ukrase.

To je izazvalo ogromne posledice: navelo je Kolumba da nekolicinu njih povede na brod kao zatvorenike, jer je insistirao da ga odvedu do izvora zlata. Otplovio je zatim do onoga što je danas Kuba, potom do Hispaniole (ostrvo koje danas zauzimaju Haiti i Dominikanska Republika). Tamo su se u rekama videli komadići zlata i zlatna maska koju je Kolumbu darovao tamošnji indijanski poglavica izazvala je neobuzdane vizije o zlatnim poljima.

Kolumbo je na Hispanioli od debala sa *Santa Marije*, koja se nasukala na kopno, sagradio utvrđenje, prvu evropsku vojnu bazu na zapadnoj polulopti. Nazvao ga je Navidad (Božić) i ostavio u njemu trideset devet članova posade sa uputstvima da pronađu i sačuvaju zlato. Zarobio je još Indijanaca i ukrcao ih na svoja preostala dva broda. Na jednom delu tog ostrva zapodenuo je borbu s Indijancima koji su odbili da trguju s onoliko lukova i strelica koliko su on i njegovi ljudi želeli. Dvojicu njih su proboli mačem i ostavili ih da iskrvare do smrti. Zatim su *Ninja* i *Pinta* zaplovile prema Azorima i Španiji. Kada je zahladnelo, zatočeni Indijanci počeli su da umiru.

Kolumbov izveštaj dvoru u Madridu bio je vrlo čudnovat. Istrajno je tvrdio da je došao do Azije (bila je to Kuba) i na jedno ostrvo pred Kinom (Hispaniola). Njegovi opisi su delimično bili činjenice, a delimično fikcija:

Hispaniola je čudo. Planine i brežuljci, ravnice i pašnjaci, plodni i prekrasni. ...luke su neverovatno dobre i ima mnoštvo širokih reka u kojima uglavnom ima zlata... Tamo postoji mnoštvo začina i velikih rudnika zlata i drugih metala...

Indijanci su, izvestio je Kolumbo, »toliko naivni i toliko slobodni sa svojom svojinom da niko ko tome nije bio svedok ne bi u to ni poverovao. Kada od njih zatražite nešto što imaju, nikada ne kažu ne. Naprotiv, nude da podele sa svima...«. Svoj izveštaj je zaključio traženjem male pomoći od svojih vladara, a on će im zauzvrat sa svoga sledećeg putovanja

doneti »onoliko zlata koliko im treba... i onoliko robova koliko traže«. Bio je prepun religioznog govora: »Na taj način večni Bog, Gospod naš, pobjedu daje onima koji slede Njegov put nasuprot očiglednim nemoćnostima.«

Zbog Kolumbovog preteranog izveštaja i obećanja njegovoj drugoj ekspediciji je dodeljeno sedamnaest brodova i više od dvesta ljudi. Cilj je bio jasan: roblje i zlato. Na Karibima su išli od ostrva do ostrva zarobljavajući Indijance. No kako se širio glas o nameri Evropljana, sve su češće nailazili na prazna sela. Na Haitiju su ustanovili da su mornari ostavljeni u utvrđenju Navidad ubijeni u bici s Indijancima, nakon što su u grupama lutali ostrvom u potrazi za zlatom uzimajući žene i decu kao robove za seks i rad.

Kolumbo je tada iz svoje baze na Haitiju slao ekspediciju za ekspedicijom u unutrašnjost. Nisu pronašli zlatna polja, ali su morali da napune brodove koji su se vraćali u Španiju nekom vrstom dobiti. Godine 1495. otišli su u veliku poteru za robovima, okruživši hiljadu petsto aravakih muškaraca, žena i dece, stavili su ih u torove koje su čuvali Španci i psi, a potom su odabrali petsto najboljih pojedinaca koje će ukrcati na brodove. Od tih petsto, dvesta ih je umrlo tokom putovanja. Ostali su stigli živi u Španiju i gradski arhiđakon ih je stavio na licitaciju izvestivši da robovi, iako su bili »goli kao na dan rođenja«, nisu »pokazali ništa više osećaja nelagodnosti od životinja«. Kolumbo je posle zapisao: »Nastavimo da u ime Svetog Trojstva šaljemo sve robove koji se mogu prodati.«

Ipak, previše robova je umrlo u zarobljeništvu. I tako je Kolumbo, očajno želeći da isplati dobit onima koji su uložili, morao da obeća da će brodove napuniti zlatom. U pokrajini Kikao na Haitiju, gde su on i njegovi ljudi mislili da postoje velika zlatna polja, naredili su svim osobama kojima je bilo četrnaest ili više godina da svaka tri meseca prikupe određenu količinu zlata. Kada bi ga doneli, dobili bi bakarna obeležja koja bi obesili oko vrata. Indijancima za koje bi se ustanovilo da nemaju bakarni znak odsecali bi ruke, a oni bi iskrvarili do smrti.

Indijanci su dobili nemoguć zadatak. Jedino zlato na tom području bio je zlatni prah nakupljen iz potoka. Zato su bežali, a Španci su ih hvatali pomoću pasa i ubijali.

Pokušavajući da okupe vojsku za otpor, Aravaci su se suočili sa Špancima koji su imali oklope, muskete, mačeve i konje. Kada bi Španci uhvatili zarobljenike, vešali bi ih ili nasmrtno spaljivali. Među Aravacima su se počela događati masovna samoubistva otrovom od kasave. Odojčad su ubijali kako bi je spasili od Španaca. U dve godine je zbog ubistava, sakaćenja ili samoubistava umrla polovina od 250.000 Indijanaca.

Kada je postalo jasno da zlata više nema, Indijance su zarobljavali za rad na velikim imanjima, kasnije poznatim kao *encomiendas*. Terali su ih da rade divljačkim ritmom pa su umirali u hiljadama. Do 1515. godine ostalo je možda 50.000 Indijanaca. Do 1550. ostalo ih je petsto. Izveštaj iz 1650. pokazuje da nijedan od prvobitnih Aravaka ili njihovih potomaka nije ostao na ostrvu.

Bartolomeo de las Kasas, koji je, kao mladi sveštenik, učestvovao u osvajanju Kube, glavni je – a u vezi sa mnogim pitanjima i jedini – izvor informacija o onome što se dogodilo na ostrvima nakon Kolumbovog dolaska. On je jedno vreme posedovao plantažu na kojoj su radili indijanski robovi, ali je od toga odustao i postao žestok kritičar španske okrutnosti. De las Kasas je prepisao Kolumbov brodski dnevnik i, u svojim pedesetim godinama, započeo višetomnu »Istoriju Indija« (*History of the Indies – Historia de Las Indias*).² U njoj opisuje Indijance. Oni su okretni, kaže, i mogu da plivaju na duge udaljenosti, naročito žene. Nisu u potpunosti miroljubivi, jer se s vremena na vreme upuštaju u bitke s drugim plemenima, međutim njihovi gubici su naizgled mali i oni se bore kada ih individualno podstaknu da tako čine zbog neke pritužbe, ali ne i po naredbi kapetana ili kraljeva.

Odnos prema ženama u indijanskom društvu bio je toliko dobar da su Španci ostali zapanjeni. De las Kasas ovako opisuje odnose među polovima:

Bračni zakoni ne postoje; muškarci i žene podjednako biraju svoje partnere i ostavljaju ih kad žele, bez uvrede, ljubomore ili ljutnje. Množe se u velikom broju; trudne žene rade do poslednjeg minuta i rađaju gotovo bezbolno; već se idućega dana kupaju u reci i čiste su i zdrave kao pre porođaja. Ako im dojade njihovi muškarci, same izazivaju pobačaje posebnim travama koje izazivaju smrt ploda, a stidne delove pokrivaju listovima ili komadima pamučne tkanine; premda u celini uzev Indijanci i Indijanke potpunu golotinju gledaju tako ležerno kao što mi gledamo čovekovu glavu ili njegove ruke.

Indijanci, kaže De las Kasas, nemaju religiju, barem ne hramove. Oni žive u:

velikim zajedničkim nastambama sličnim zvonima, u kojima istovremeno stanuje do 600 ljudi ... napravljene su od vrlo čvrstog drveta, a pokrivene

² Izvorni španski naslov kao i engleski prevod doslovno znače »Istorija Indija« budući da je geografski pojam Indija u to vreme korišćen drugačije nego u današnje vreme kada se odnosi samo na državu Indiju. Prvi španski istraživači su dugo vremena bili ubeđeni da su zaista stigli u Aziju a naziv *Zapadne Indije* i danas se često koristi za Karibe – prim. redaktora.

su palminim lišćem... Izuzetno cene pera ptica različitih boja, ogrlice izrađuju od ribljih kostiju te zelenih i belih kamenčića kojima ukrašavaju uši i usne, ali zlatu i drugim dragocenim stvarima ne pridaju nikakvu vrednost. Ne poznaju nikakve običaje trgovanja, ni kupovinu ni prodaju, i izdržavaju se isključivo oslanjajući se na svoju prirodnu okolinu. Izrazito su velikodušni sa svojom svojinom i pokazuju da jednako čeznu za svojinom svojih prijatelja pa očekuju isti stepen širokogrudosti i kod drugih...

U drugoj knjizi svoje »Istorije Indija« De las Kasas (koji je prvo zagovarao da Indijanci budu zamenjeni crnim robovima, misleći da su oni snažniji i da će preživeti, ali je posle ublažio taj svoj stav kad je uvideo pogubne posledice ove politike po crnce) govori o tome kako se Španci odnose prema Indijancima. Reč je o jedinstvenom prikazu koji zaslužuje da bude opširnije citiran:

Beskrajna svedočanstva... dokazuju blagu i miroljubivu ćud urođenika... Međutim, naš je posao bio da ih ogorčimo, opustošimo, ubijemo, osakatimo i uništimo; nije onda nimalo čudno ako su oni s vremena na vreme pokušavali da ubiju nekog od nas ... Istina je da je admiral bio slep kao i oni koji su došli posle njega, i toliko je željno hteo da ugodu kralju da je počinio nepopravljive zločine protiv Indijanaca...

De las Kasas govori kako su Španci »svakim danom postajali sve umišljeniji« te su nakon nekog vremena odbijali da pešice prolaze i najmanju udaljenost. »Jahali su na leđima Indijanaca ako su žurili« ili su ih Indijanci nosili na visećim krevetima neprestano trčeći. »U tom slučaju su takođe imali Indijance koji su nosili velike listove kako bi stvarali senku koja bi ih štitila od sunca i druge koji su ih hladili mašući guščjim perima.«

Totalna kontrola je vodila totalnoj okrutnosti. Špancima »ništa nije značilo da nožem saseku deset do dvadeset Indijanaca ni da iseku komadiće tkiva sa njih kako bi ispitali oštrinu svojih sečiva«. De las Kasas govori kako su »dva takva takozvana hrišćanina jednog dana naišla na dva indijanska dečaka od kojih je svaki nosio po jednog papagaja; oduzeli su im papagaje, a dečacima su iz zabave odrubili glave«.

Pokušaji Indijanaca da se odbrane su propali. A kada bi pobjegli u šume, pronašli bi ih i ubili. Oni su stoga, izveštava De las Kasas, »patili i umirali u rudnicima i radeći druge teške poslove u očajničkoj tišini, ne poznajući nikog živog na svetu kome bi mogli da se obrate za pomoć«. Ovako opisuje njihov rad u rudnicima:

... planine su ogoleli od vrha do dna i od dna do vrha hiljadu puta; kopali su, lomili stene, premeštali kamenje i nosili zemlju na svojim leđima kako bi je ispirali u rekama, dok su oni koji su ispirali zlato u vodi sve vreme stajali sagnuti dok leđa ne bi počela da im pucaju; a kada je voda provalila u rudnike, najmukotrpniji od svih zadataka bilo je isušivanje rudnika lopaticama i izbacivanje vode napolje...

Nakon svakih šest ili sedam meseci rada u rudnicima, koliko je bilo potrebno da svaka grupa iskopa dovoljno zlata za taljenje, gotovo trećina muškaraca je umirala.

Dok su muškarce slali kilometrima daleko u rudnike, žene su ostajale da rade na polju, prisiljene na mučan posao kopanja i sađenja sadnica kasave na hiljadama brežuljaka.

Tako su muževi i žene bili zajedno samo jednom svakih osam ili deset meseci, a kad bi se našli, i jedno i drugo su bili toliko iscrpljeni i klonuli... da su prestali da se razmnožavaju. Što se tiče novorođenih, oni su rano umirali jer njihove radom izmorene i izgladnele majke nisu imale mleka kako bi ih othranile, i iz tog je razloga, za vreme mog boravka na Kubi, u tri meseca umrlo je 7000 dece. Neke majke su čak utapale svoje bebe iz čistog očaja... Tako su muževi umirali u rudnicima, žene su umirale na poslu, a deca su umirala zbog nedostatka mleka... i vrlo brzo je ta zemlja, koja je bila tako sjajna, tako moćna i plodna... ostala bez stanovništva. ... Svojim očima sam video te postupke koji su toliko strani ljudskoj prirodi, a ja i sada drhtim dok ovo pišem. ...

De las Kasas kaže da je 1508. kada je stigao na Hispaniolu »na tom ostrvu živelo 60.000 ljudi, uključujući Indijance; što znači da je od 1494. do 1508. nestalo više od tri miliona ljudi zbog rata, ropstva i rudnika. Ko će u budućim naraštajima poverovati u to? I ja sam, pišući o tome kao upućeni očevidac, jedva mogu da poverujem u to ...«.

Tako je pre petsto godina počela istorija evropskog osvajanja indijanskih naselja u Americi. Taj je početak, kada čitate De las Kasasa – čak i ako su njegove brojke preterane (da li je na početku bilo tri miliona Indijanaca, kako on kaže, ili manje od milion, kako su to izračunali neki istoričari, ili ih je bilo osam miliona kako neki sada veruju?) – osvajanje, ropstvo, smrt. Kada čitamo istorijske knjige koje se daju deci u Sjedinjenim Američkim Državama, sve to započinje herojskom pustolovinom – nema krvoprolića – a Kolumbov dan se slavi kao nacionalni praznik.